

„Demokracie je tou nejhorší formou vládnutí,
nepočítáme-li všechny ostatní,
které se čas od času zkoušely.“
Winston Churchill,
(projev v Dolní sněmovně 1947)

O jaké demokracii je řeč?

Rozhádané koalice, neúcta k opozici, množící se žaloby a vzájemná osočování dle mého názoru odůvodňují otázku položenou v titulku. Co je například demokratického na obecně známých příkladech podvodů, korupce, kuloárních machinací a neprůhledných transakcí včetně cholerických až revanšistických výpadů exponentů pravice proti politické levici? Vydává se to totiž za projev svobody slova jako nedílné součásti demokratického právního státu. V nejobecnější a nejzávažnější podobě to je uzákoněno zejména v Listině základních práv a svobod jako nedílné součásti českého ústavního pořádku. Primárně vyjadřuje vztah mezi státem a občanem, sekundárně vychází ze zásady nezadatelnosti, nezcizitelnosti, nezrušitelnosti a nepromlčitelnosti práv jsoucích pod ochranou soudní moci. Jde současně o základní atributy obecného pojetí a chápání demokracie jako formy politického uspořádání společnosti s vědomím toho, že demokracie sama o sobě je ve svých konkrétních projevech mnohovrstevnatým, dynamickým a rozporuplným fenoménem sui generis.¹

Demokracie v tomto obecném kontextu je prostředkem ventilujícím konflikty mezi lidmi a umožňující jejich řešení prioritně bez zjevného použití násilí (fysického nebo duchovního), případně je odstraňující. Přitom největší hlasatelé demokracie jsou zpravidla první mezi těmi, kdož ji znevažují či devalvují. Tahanice kolem volby funkcionářů Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky jsou dostatečně přesvědčivé a výmluvné, stejně jako nejrůznější projevy subjektivismu, prosazování soukromých zájmů korupcí, nepotismem, logrollingem, zneužíváním moci tak, jak to předvádí i osoba nejvýše postavená (milost udělená šéfovi Lánské obory prezidentem republiky bezprostředně po jeho odsouzení je unikátem přinejmenším v evropském kontextu).

Základním, vnitřním předpokladem demokratického uspořádání společnosti jako vlády lidu, prostřednictvím lidu či jím

¹ Prioritní z hlediska pojetí a projevů „demokracie“ je zřejmě článek 17, odst. 1, Listiny, který zakotvuje právo na svobodu projevu, která je jedním z úhelných kamenů demokratického státu. Článek garantuje základní politická práva. To znamená svobodu projevu, právo vyjadřovat své názory, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace. S tím integrálně souvisí realizace volebního práva.

volených zástupců, a ve prospěch lidu, mám-li již použít na úvod tradiční obecnou floskuli, je jejich prospěšnost. Jako taková ke svému fungování žádnou doktrínu nepotřebuje. Naopak dlouhodobé snahy zejména ze strany pravice na přijetí jakési „doktríny demokracie“ její základní principy deformuje. Vyplývá to přímo z jejich různých přízvisek - buržoasní, lidová, konservativní, socialistická. Vyjadřují totiž mocenský poměr sil a třídních vztahů ve společnosti. Je třídní!

Rozhodování si rozdělily různé zájmové nátlakové skupiny politických stran, parazitujících na státu v symbióze s vlivnými průmyslovými a finančními kruhy. Stát přestává být organizací nás, občanů, a stává se organizací politických uskupení, která si jej přisvojují jako snadnou kořist k exploataci. S drzým odvoláváním se na údajné zájmy a potřeby občanů, kterých se však na jejich názory nikdo neptá. Politická činnost veřejnosti je stále zřetelněji omezována na pouhý volební akt.

Karel Čapek kdysi napsal: *„Ponižuje nás nedůstojnost parlamentu, který i státní nezbytnosti vyřizuje stranickým handlem; ponižuje nás parlamentní systém, v němž bez hrubé a honorované majority by potřeby státu nebyly uhájeny. Ponižuje nás a skličuje přízemnost politického jednání“*. Nechce se věřit, že od těchto slov uplynulo téměř devadesát let.

Říká se, že demokracie je diskuze. To je sporná teze. Není tomu náhodou tak, že diskutujeme teprve tehdy, když nevíme jak dál? Když chceme získat čas na rozhodování, chceme-li problém bezbolestně odložit, dokud neztratí aktuálnost? V parlamentě leží či jsou k projednání dlouhou dobu připravovány desítky až stovky údajně důležitých dokumentů, nad kterými se tiše uzavírá voda. Kolik prostředků, finančních i mozkových kapacit je tak zbytečně vynaloženo? To vše pod falešnou zástěrkou demokracie. Tvrdí-li někteří poslanci a senátoři, že je to způsobeno potřebou jejich komplexního posouzení a zhodnocení, mění to tragický rozměr naší demokracie na pustou komedii. Jak ještě dlouho?

Jak také můžeme chápat demokracii

Základní otázkou je, co to je „demokracie“? Jednak svou podstatou (ideologie), nebo formální podobou (popis určitého systému vlády). Znamý politolog Andrew Heywood k tomu říká: „Přísně vzato nelze demokracii pokládat za ideologii, jako např. liberalismus, socialismus či fašismus. Není to soubor politických idejí, prostředků a cílů organizovaných sociálních akcí, ale spíše popis určitého systému vlády a rozdělení moci²“.

Demokracie je na první pohled velmi jednoduchý konstrukt spojující dvě ideje: „lid“ a „vládu“, aniž by věnovala pozornost tomu, co tato slova znamenají a jak je lze v praxi uskutečnit. Stručně a jednoduše: „vláda lidu, lidem a pro lid“. Heywood tuto definici pokládá za optimální, neboť

² HEYWOOD Andrew: „Politické ideologie,Harvardské fondy, Praha 1994, str.253, ISBN 80-85865-10-6

umožňuje odpovědět na řadu relevantních otázek. Například všechny vlády jsou v základě vládami lidu, vládnou nad lidem a lidé podléhají státní moci, což se týká i rozhodnutí vlády. Na druhé straně sousloví „vláda lidu“ a „vláda pro lid“ představují dvě odlišné představy demokracie. Lidé se buď účastní na vládě a pomáhají si vládnout sami, nebo se vláda (státní moc) vykonává v zájmu lidu a v jeho prospěch. Vláda uskutečňovaná lidem imanentně obsahuje ideu lidové účasti na vládě, zatímco vláda pro lid předpokládá, že by se vláda měla vykonávat ve veřejném zájmu. Z toho mj. plyne řada otázek tvořících celou řadu modelů demokratické vlády.

Například jak by se lid mohl a měl podílet na vládnutí? Je-li demokracie vládou pro lid, jak zjistit, co je ve veřejném zájmu? A konečně: kdo by měl mít právo na politickou účast? Jsou občané stejně kvalifikovaní k formulování a vyjadřování politických názorů, nebo je to omezeno na výlučnou skupinu vyvolených?

Demokracie je stav, kdy vládne lid. Co to ovšem je ona „vláda lidu“? A obdobně, kdo je to „lid“? Odpověď na druhou otázku je relativně jednoduchá. Mají se jím na mysli v podstatě všichni dospělí občané s rovným právem účasti ve volbách. Z toho se dále odvozuje vláda většiny, spojené nějakým společným, většinovým, kolektivním, společným zájmem. Nebezpečí tohoto vymezení spočívá v tom, že se demokracie nebezpečně přibližuje „tyranii většiny“. Konečně lze o lidu uvažovat jako o souboru svobodných a vzájemně si rovných jedinců, z nichž každý má právo svobodné volby. Nutno poznamenat, že tato forma má svůj reálný smysl pouze v případě přímé, tj. bezprostřední a nekorigované demokracie (lidé vládnou sami sobě a utváří rozhodnutí pro sebe sama a svou existenci). Protipólem takto pojmávané přímé demokracie je demokracie zastupitelská jako „vláda pro lid“, kdy hlasující lidé nepřijímají rozhodnutí, nejsou přímo zapojeni do rozhodování, která utvářejí jejich životy a ovlivňují jejich budoucnost. Občané v tomto systému vybírají ty, kteří budou rozhodovat za ně. Podmínkou je, že volby jsou konkurenční.

Alternativní modely opírající se o zásadu vlády pro lid, ponechávají jen velmi malý prostor pro participaci veřejnosti bez ohledu na jakou demokracii (přímou či nepřímou). Tento model má potenciál posílit odpovědnost zvolených zástupců lidu za výsledky jejich činnosti. Obvykle však vede k opačnému výsledku: k tzv. totalitním demokraciím, kdy se „demokratický charakter“ skrývá za tvrzením o tom, že jedině vůdce vyjadřuje skutečné zájmy lidu (na tom, je postaven řídicí a mocenský systém téměř všech současných totalitních silně represivních režimů). Diskuze o demokracii se obvykle zaměřují na tři momenty. Za prvé vyjasnění toho, kdo je vlastně lid a nakolik by měla být politická moc distribuována. Za druhé zda by si měli lidé skutečně vládnout sami a za jakých podmínek, resp. zda by se vláda měla ponechat v rukou politiků a polických

stran. Konečně za třetí zda je skutečně možné racionálně rozhodovat kolektivně s využitím demokratických procedur.

Pro další je nutno připomenout existenci mnoha modelů demokracie, z nichž každý předkládá svou vlastní variantu vlády lidu. Jsou to především klasická demokracie, založená na principu samosprávy lidu, demokracie jako individualistický předpoklad liberalismu, demokracie jako prostor pro participaci lidu, lidová demokracie stavějící a založená na distribuci třídní moci, klasická demokracie opírající se o politický systém přímé demokracie apod. aktuálně je v lidské pospolitosti nejvíce přijímán model lidové demokracie, který má přednost v tom, že nejkomplexněji rozšiřuje svobodu a napomáhá rozvoji osobnosti. Jejím pozitivem je i to, že vedle rozšiřování politických práv a svobod občanů usiluje i o dosažení ekonomické emancipace. Krizovým prvkem je, že vystupuje minimálně ve dvou relativně samostatných podobách: klasické buržoasní a socialistické (marxistické). Mezi těmito koncepcemi vládne ostrý politický i ideologický boj.³

Demokracie bez voličské většiny

Víme již, že demokracii lze chápat jako přímou, kdy se na správě věcí veřejných podílejí občané přímo a bezprostředně, osobní účastí na různých veřejných akcích, celostátních či místních referendech a dalších formách, kdy dochází k podílu občanů na řízení, správě či rozhodování přímo, bezprostředně, s vyloučením prostředníků. Ve skutečnosti však je „přímost“ těchto forem omezena různými limity a kritérii typu věkového či majetkového cenzu, pohlaví či vzdělání tak, jak je známo již od dob antických po pád Rakouska - Uherska (například). Jejím protipólem je rovněž již zmíněná demokracie nepřímá, prováděná prostřednictvím zprostředkovatelů, zpravidla volených zástupců. Je ve všech státech světa formou základní a rozhodující. Formu zastupitelskou lze mezi nimi chápat jako prvotní, základní a výchozí.

Pokud budeme následně za demokracii pokládat volbu zastupitelských sborů a vlád, pak se s touto demokracií cosi vážného na celém světě děje. Lidé přestávají věřit ve

³ Přímá demokracie (participativní) je založena na přímé a trvalé participaci občanů na úkolech spojených s vládnutím. Stírá tak rozdíl mezi vládnoucími a ovládanými a mezi státem a občanskou společností. Je to systém lidové samosprávy. Jejím nejběžnějším moderním projevem je princip referenda. K jejím přednostem patří především zdůraznění kontroly občanů nad jejich vlastními osudy (je jedinou čistou formou demokracie), formuje informovanější, politicky vyspělejší a vzdělanější občanskou veřejnost, umožňuje veřejnosti formulovat a projevovat své vlastní názory, stanoviska a zájmy, zajišťuje legitimitu vládnutí (lidé snáze přijímají rozhodnutí, která učinili sami). Naproti tomu stojí demokracie zastupitelská (nepřímá, omezená). Participace veřejnosti na vládnutí je jen dočasná a krátkodobá. Omezuje se jen na jednorázový volební akt. Veřejnost sama moc nevykonává. Pouze vybírá ty, kteří budou vládnout za veřejnost a jejím jménem. Tato forma je demokratická omezeně a to v tom, že závisí na kvalitních a odpovědných vazbách mezi zvolenou reprezentací a její vazbou s ovládanými (zpravidla je deklarována či vymezena v tzv. mandátu). Jejím i hlavními klady jsou praktičnost a možnost širokého uplatnění, zbavuje řadové občany břemene rozhodování, umožňuje vložit moc do rukou vzdělanějších a kompetentnějších, udržuje stabilitu politického systému a akceptuje kompromis. viz blíže: HEYWOOD A., Politologie, Eurolex Bohemia, Praha 2004, str.90 a násl..

funkčnost voleb. Ve většině zemí klesá volební účast, v případě voleb do Evropského parlamentu nebo do našeho Senátu je až tragikomická. Vyvolávající otázky po samé legitimitě voleb. Bez ohledu na volební výsledky jsme si však zvykli pokládat za vítěze lidového volebního klání toho, kdo obdržel nejméně 25 procent odevzdaných hlasů. Od Skandinávie, přes Argentinu po Japonsko (včetně našich posledních vlád) vznikají většinové vlády s menšinovou podporou. Knižním příkladem deformace nepřímé demokracie jsou USA, kde jen málo prezidentů získalo podporu více než deseti procent oprávněných voličů (polovina oprávněných voličů se ani na volby neregistruje a z registrovaných cca polovina se nakonec neúčastní). Legitimita volených zástupců je mnohdy skutečně založena na velmi chabých základech (existuje senátor, jehož legitimita se opírá o 5 procent oprávněných voličů).

Připomeňme si, že voleb se zpravidla účastní pouhých 60 - 70 procent oprávněných voličů. Z toho plyne, že ve většině případů reálně vítězná strana zastupuje menšinu obyvatelstva. Její mandát tedy není absolutní. Některé státy tento handicap voleb řeší například povinnou účastí u voleb, nebo tím, že vítězná strana získává volební „bonus.“ V podmínkách České republiky se v posledních volbách zavedl systém koalic, který ve svém finále znamenal odsunutí vítězné strany do opozice. To se velmi podstatně liší od situace ještě před možná třiceti lety (jednotnou kandidátku Národní fronty nelze brát jako prototyp demokracie v úvahu). Co se stalo?

Obecná shoda je, že voliči zjevně přestali důvěřovat politickým stranám. Volební demokracie ve většině států působí prostřednictvím organizací, které mají a prosazují své partikulární zájmy a navrhuji kandidáty zastupující různé specifické soubory politických aktivit v podobě „alternativ“, „platform“ apod. Vzniká pestrá směsice zájmových skupin natolik pestrá a konfrontační, že konfliktní a protikladné koalice v centru mohou být nejlepšími spolupracovníky na komunální úrovni apod.

Politické strany opouštějí svou dominantní a řídicí úlohu v politické struktuře společnosti a jsou nahrazovány zájmovým iniciativami většinou monotematicky orientovanými a zejména na komunální úrovni zaměřenými podle lokálních zájmů obyvatel obce. To je nebezpečný trend omezující tvorbu a realizaci dlouhodobých koncepcí. Není proto náhodou, že volební programy obcí i krajů mají svoje vlastní limity a priority, často konfrontační s ústředními.

Ideologické stranické platformy ztratily na zajímavosti a síle. Voliči už přestávají reagovat na jejich globální výzvy a naučili se mezi nimi „vybírat“. Takový vývoj vytlačil strany na pokraj voličského zájmu, což je zřejmé např. ve vývoji členské základny stran a očekávaným vývojem stranické angažovanosti jako takové. Navíc i politické strany obecně postupně ztrácejí svou identitu, rozpouštějí se, resp. se potýkají s vnitřním oportunismem a sektářstvím. Navíc se

politické strany staly „mechanismy“ vytvořenými z vysoce organizovaných, disciplinovaných a zbyrokratizovaných kádrů. Politické strany tak ztratily ideologickou charakteristiku, přitažlivost pro veřejnost i vlastní členy. Strany se staly svérázným „sportem pro minority“.

Hovoříme-li o politických stranách a jejich funkcích v demokratickém uspořádání státu nesmíme opomenout jejich financování. Náklady na jejich činnost totiž hradí daňový poplatník jednak dobrovolně v podobě členského příspěvku, který zohledňuje stranickou příslušnost občana, jednak prostřednictvím státního rozpočtu ze zákona o financování politických stran. Přesto, že jde o nemalé finanční prostředky, ve velké většině podmínkou jejich faktické existence, politické strany musejí hledat i jiné zdroje pro svou činnost. Dominantní jsou dobrovolné dary členů a sympatizantů. Tyto finanční kanály bývají často přinejmenším pochybné. Mnohé z velkých politických skandálů posledních desetiletí začal financováním stran a jejich kandidátů. To například znedůvěřilo téměř na dvě dekády ODS a významně pozměnilo politickou mapu České republiky. S negativními dopady finančních skandálů politických stran na demokratickou strukturu České republiky se střetáváme dosud.

O ztrátě důvěry politických stran a jejich rostoucí nepopulárnosti svědčí i další jevy. Například prudce klesající počet registrovaných straníků. Na druhé straně se volební demokracie, tím více pluralitní, bez konkurujících si stran neobejde. Výsledkem je odtržení viditelných hráčů na volebním kolbišti od elektorátu. Boj se nevede o členskou základnu, nýbrž o sympatizanty, kterých je zpravidla násobně více než členské základny. Živnou půdou pro stranické půtky a vyřizování sporů a animozit je v rostoucí míře parlament. Růst podílu řešení stranických záležitostí na půdě parlamentu nutně vede k tomu, že lidé přestávají věřit, že je parlament reprezentuje, a že má právo v jejich zájmu a o jejich zájmech rozhodovat. Stranické zájmy silně pod vlivem lobbyistů ovládají parlament, nikoli zájmy a potřeby občanů. Jejich podíl na vládě a společenská funkce končí vhozením hlasovacího lístku do volební urny. Nadále již nejsou potřeba.

V tomto bodě vstupuje do hry další významný odlišný vývoj. Lidé jsou mnohem netrpělivější, než kdykoli dříve. Jako spotřebitelé jsou zvyklí na okamžité uspokojení, čehož se jim ze strany establishmentu nedostává. Je známo, že přijetí zákona od okamžiku jeho předání do schvalovacího systému po pravomocné schválení trvá cca jeden rok (nepočítaje až pololetní byrokratickou formální přípravu). Výsledkem je, že voliči musejí čekat na uspokojení či odmítnutí svých potřeb a požadavků v případě různých povolebních konstelací celá léta. S tím je nutno se se skřípáním zubů „smířit“ (a někdy se výsledku - ani zamítavého - nakonec nedočkají. Na druhé straně je nutno respektovat, že demokracie potřebuje čas, a to nejen pro samotné volby, ale také pro vyvážení a systém brzd. Volič

(spotřebitel) se s dlouhými lhůtami nesmiřuje a v konečné fázi se od voleb odvrací.

Alternativy existují, nicméně v demokratickém systému mají i své vlastní problémy. Alternativou mohou být například veřejná vystoupení, mítinky, manifestace a demonstrace i sociální nepokoje, případně i elektronické vyjádření názorů na internetu či e-maily adresované vůdcům politických stran. Dále je zde alternativní scéna nevládních organizací, které sice častou mají k demokracii velmi daleko, nicméně lidem jsou často bližší, než politické strany především zacílením na jeden či několik nosných aktuálních a zajímavých témat. Variantou je také možnost se o „politiku“ vůbec nezajímat, nechat ji profesionálům a zaměřit se třeba na tvůrčí čerpání volného času.

Tato možnost je nejrizikovější proto, že podporuje negativní recidivu „starých časů“ - plíživý autoritářský režim. Přímá demokracie, která se také nabízí jako možnost, a která má v naší podobě demokracie dlouhodobě své nezanedbatelné místo, má ovšem rovněž některé problémy. Za nejpodstatnější lze pokládat to, že vlastně nevíme, jak reprezentativní jsou převažující názory redukované na jednoduché referendové otázky. Dalším významným nedostatkem je přerušování spojení mezi občany a vůdci, což zpravidla vede k extrémům. Faktické depolitizaci, populismu a zjednodušování. Subjekt, kterému jde o ústavní svobodu, by se měl zamyslet, jak redefinovat samu podstatu demokracie a její instituce.

Demokracie a vláda lidu

Demokracie je tedy na první pohled velmi jednoduchou koncepcí spojující dvě ideje, tj. „lid“ a „vládu“, aniž by věnovala pozornost tomu, co tato slova znamenají a jak je lze v praxi uskutečnit. Například odpovědi na otázku, kdo by měl mít právo na politickou účast. Jsou všichni obyvatelé, nebo všichni občané, nebo pouze jejich určitá skupina kvalifikovaná k formulování a vyjadřování politických názorů? To nabízí zajímavou otázku politické rovnosti, odvíjející se od primárního pochopení pojmu „lid“.

Především je zjevné, že připustit k účasti na vládě všechny obyvatele (lidi) je nemožné. Ve všech státech platí, byť s různou intenzitou, věkový cenzus vylučující z volebního klání děti a mladistvé. Znamená tedy „lid“ všechny dospělé občany? Jde primárně o věkovou hranici pro nabytí politických práv. Druhým kritériem a mezním kamenem je otázka, nakolik omezit volební právo (širší účast na řízení a správě věcí veřejných) všem bez ohledu na pohlaví, vzdělání a náboženské vyznání. Víme, že tato omezení platila i v nejvyspělejších státech světa pyšnicích se vysokou „demokratičností“ ještě v polovině 20. století.

Teoretici demokracie naopak zdůrazňují význam politické rovnosti tím, že každý má právo na politickou účast a zájmy žádného občana nejsou důležitější, než zájmy kteréhokoli

jiného. Demokracie v tomto pojetí nastává tehdy, je-li rovnoměrně rozdělena mezi lid. Všechny formy demokracie musejí ctít primárně princip rovnosti práv a povinností, a za druhé svobody volby.⁴

Z uvedených mantinelů (kriterií) svobody volby se první v zásadě obecně dodržují. Problém je s poslední podmínkou rovnosti váhy hlasů. Dosáhnout očekávané a povinné rovnosti znamená rovnost volebních obvodů. Politická rovnost znamená zásadu (jedna osoba, jeden hlas a každý hlas o stejné váze). K tomu nutno vzít v úvahu, že lid není „homogenní identita“ spojená společným zájmem a jedající kolektivně Naopak. Sjednotit se může jen výjimečně např. v případě vážného ohrožení své existence. v opačném případě se společnost otřásá širokou škálou protichůdných, mnohdy výrazně subjektivních a partikulárních zájmů. Demokratické systémy tento systém nejednoty či plejády různých zájmů zpravidla řeší principem většinové vlády, spočívající v tom, že menšina akceptuje názor většiny (ponechávající si práva svobody volby a rozhodování z pozice opozice. Politické otázky se viditelně řeší vahou podpory opozice, resp. dohodami o podpoře vlády v určených oblastech. Většina si pak nárokuje právo mluvit za všechny. Na tom fakticky ztroskotala KSČM podporou vlády Andreje Babiše.

Demokracie tak může vytvořit hrozbu majoritního vládního systému, prohlásit se za „lid“ a vykonávat neomezenou moc. Systém voličská menšina, ale vládní většina je v současnosti již několik funkčních období typický pro řadu států Evropské unie, kdy faktická menšinová vláda je udržována u moci pasivitou opozice. V podmínkách České republiky dokonce specifickou kolaborací (Opoziční smlouva, podpora hnutí ANO ze strany ČSSD a KSČM). Současnou naši strukturu můžeme z tohoto pohledu charakterizovat jako soubor soutěživých menšin z existenčních důvodů sloučených do několika účelových koalicí popírajících svou účelovostí samotné základy demokratického uspořádání. Tento systém je pro veřejnost opticky humanizován tzv. rozdělováním státní moci mezi řadu orgánů a institucí, což teoreticky má poskytovat menšinovým skupinám jistou míru politického vlivu. Reálně je tato funkce velmi „variabilní“, neboť je v rozhodné fázi závislá na rozhodnutí většiny.

Zdá se být nepochybným, že právě v této poloze je zaznamenávána největší slabost v řídicí a rozhodovací fázi demokratizačního procesu. Na jedné straně je jeho zaklínadlem dělba moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní s tím, že jsou nezastupitelné a vzájemně izolované, na straně druhé však u moci zákonodárné a výkonné zaznamenáváme jejich překrývání. Tento paradox jde tak daleko, že se překrývání demokratizačních funkcí pokládá za jeden z konstruktů moci sui

⁴ V případě prioritní zastupitelské či volební demokracie to znamená splnit celou řadu podmínek. Právo kandidovat ve volbách musejí mít všichni dospělí občané bez ohledu na rasu, barvu, pohlaví a vyznání. Omezení může být pouze věkové. Hlasovací (neboli volební) právo musí být všeobecné pro všechny dospělé. Nikdo nesmí mít více než jeden hlas. A nakonec v době voleb musejí mít všechny hlasy stejnou váhu. .

generis. Představitel vládní strany (například i menšinové) si jako ministr připraví nějakou koncepci a způsob její realizace, a jako poslanec si ji schválí. Znamé jsou případy ministrů, kteří pro snazší prosazování a naplňování výkonných pravomocí zcela účelově vstoupili do vládnoucí politické strany a po ukončení svého vládního angažmá ze strany vystoupili. Někteří dokonce svou stranickou angažovanost účelově měnili podle politické situace a voličské přízně.

Demokracie bez demokratů

Demokracie byla v prvopočátcích chápána jako idea lidové samosprávy, vyjadřovaná heslem „vláda uskutečňovaná lidem“. Lid se měl účastnit na vládě přímo rozhodováním na veřejných shromážděních nebo rotačním způsobem střídáním ve funkcích. To již nejméně od Francouzské revoluce a Deklarace lidských práv neplatí. Současné demokracie jsou zastupitelskou demokracií. Účast lidu je redukována na výběr zástupců lidu ve volbách. Vládní odpovědnost je přenesena z lidu na elitní skupinu profesionálních politiků. Toto odcizení demokracie od jejích nositelů je aktuálně tak výrazné, že lze pojetí demokracie redukovat na všeobecné volební právo pro všechny dospělé občany, tajné volby a pluralitu stran.

Základní otázkou se zdá být šíře a hloubka účasti lidu na vládě. Zatím většinou vítězí představa zastupitelské demokracie opírající se o tezi o nedostatečné účasti lidu na řízení a správě, o svérázné politické apatii občanů. S tím lze souhlasit pouze podmíněně, o čemž svědčí například osvědčený a účinný systém a váha referend ve Švýcarsku.

Jde o velmi zásadní otázku, neboť ve své podstatě určuje podobu, charakter, šíři a samotný obsah demokracie. Nebezpečí zastupitelské demokracie je především tom, nakolik a v jaké podobě se vláda postupně vzdaluje lidu. Jde totiž o nebezpečné riziko odtržení vlády od lidu, plíživé (a někde i viditelné) deformace samotného demokratického uspořádání společnosti s rostoucími projevy a tendencí nastolení nedemokratických pořádků, korodování politické rovnosti mas.

Máme-li komplexně posuzovat, rozebírat a hodnotit fenomén „demokracie“ musíme si uvědomit i to, že ve svých důsledcích může být i prostředkem, jak odstavit lidi od moci bez násilí pouze tím, že bude trvale posilovat složka „zprostředkování moci“. Delegování moci na volenou reprezentaci se může stát kontraproduktivním procesem. Zavedení různých vázacích symbolů především stanovením minimální výše hlasů nutných pro vstup do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a některá další již svou podstatou princip rovnosti, jako primární demokratický princip, silně devalvují a staví statisíce aktivních a angažovaných občanů mimo reálný rozhodovací proces. Přidáme-li k tomu dlouholetou snahu některých politických sil akceptovat většinový systém proti zásadě rovnosti je zjevné, že se demokratické uspořádání české společnosti povážlivě kýve.

Problém je o to složitější, dostanou-li se k moci lidé konfliktní s principem demokracie. Příkladů je řada např. z Rakouska, Nizozemí, Norska, Ukrajiny, Ruska, Itálie, Chorvatska i České republiky. Volební vítězství podobných sil jsou předzvěstí aktivních protidemokratických hnutí (zajímavá je resuscitace části poražených levicových sil v bývalých státech socialistického bloku v nových nahnědlých partajích.

Může být řešením administrativní omezení činnosti či rozpuštění těch politických stran či hnutí, jejichž demokratické založení, činnost a působení jsou zpochybnitelné? I náš příklad o účinnosti podobných řešení svědčí o opaku. Historické zkušenosti jasně ukazují, že jakékoli ústupky či zmírňování demokratických zásad a principů jsou permanentním a latentním nebezpečím zneužití moci a jejího obrácení vůči občanům. To vše vede k jednoznačnému závěru, že totiž podstata demokracie nespočívá pouze ve volbách. Hlasovací mašinérie musí být doplněna účinným kontrolním mechanismem - vládou zákona.

Nejde o synonymum demokracie ani její doplněk. Jedno nezaručuje druhé. Vládou zákona se rozumí, že celá společnost, tj. lidé u moci, lidé v opozici i lidé mimo mocenskou hru, se řídí zákony, které sepsali, projednali a přijali sami občané. To je primární úkol každého demokratického systému. Tzv. „zmocňovací zákony“, které vládu zákona přerušují, jsou totiž prvním krokem k totalitě. Zdá se, že vláda zákona, nastolení a dodržování zákonnosti, je od demokracie neoddelitelná, dialekticky s ní spojená a vzájemně podmíněná. Zdá se, že v prvním období po pádu totality v této dialektice nutno upřednostnit vládu zákona a demokracii zavádět paralelně s ní jako její primárního podporovatele.

Demokracie a veřejný zájem

Demokracie, jak již řečeno, má mnoho podob. Jednou z nich je záměna otázky „kdo vládne“, otázkou „kdo má z vládnutí prospěch“. Skutečnost, že si lidé budou vládnout sami neznamená automaticky, že tak budou dělat ve vlastním zájmu. Už proto ne, že nemají své vlastní zájmy jasně vymezeny. Každý jednotlivec samozřejmě touží po trvalé, zlepšování svého materiálního i duchovního potenciálu. Svého postavení a blahobytu. To a priori vylučuje nějakou širší a obecně platnou definici „obecného zájmu“, snad s výjimkou ozbrojených konfliktů a boje za záchranu lidstva. Jinak jsou otázky „veřejného zájmu“, silně diverzifikovány. Lze hovořit o dočasném, krátkodobém společném zájmu, nikoli jako trvale sjednocujícím a zavazujícím prvku vývoje lidské společnosti. Ve skutečnosti lze reálně hovořit pouze o většinovém či kolektivním zájmu (souboru konkurenčních osobních zájmů). Knižním příkladem mohou sloužit programy politických stran a hnutí, jednoznačně prokazující mimořádnou různost i více či méně marginálních zájmů na úkor akceschopnosti či rámcové shody být pouze na rámcových pravidlech existence státu

(kolektivů). Nejen z našeho Parlamentu víme, že i v případě zásadní shody na programových cílech například politických stran a hnutí existují uvnitř nich hluboké názorové rozdíly v pojetí toho, jak daný cíl dosáhnout.

Základní otázky jsou dvě: co je společný (národní) zájem, a jak ho chápat. Obecná vůle založená na suverenitě lidu, jak tvrdil Rousseau, nemusí být vždy jasná, přesná a žádoucí. Předpokládá odpovědné, kolektivní a nesobecké jednání a myšlení. To je ovšem v obecné činnosti společnosti, v podstatě nedosažitelné. Navíc toto pojetí skrývá nebezpečí, že již v zárodku bude potlačena idea počínající demokracie, jakýsi zárodek „totalitní demokracie“. Stav, který lze pokládat za typický, je stav, kdy veřejnost není schopna definovat svůj skutečný zájem. Toho následně může využívat rozhodný a bezskrupulosní politik - populist a vydávající svůj osobní zájem za zájem celku. Odtud je k faktické politické totalitě, diktatuře, režimu osobní moci, velmi blízko. Státy bývalého sovětského bloku, stejně jako jejich nástupci, západoevropské státy nevyjímaje, mají s podobným vývojem a projevy totalitní demokracie bohaté negativní zkušenosti. Včetně těch, které svou totalitu skrývaly pod pseudonymem „kultu osobnosti“.

Tato tendence podceňovat řadové občany a obviňovat je z neschopnosti pochopit své vlastní zájmy, široce známá i z naší nedávné minulosti i současnosti. Knižním příkladem se může stát analýza předvolebních projevů stranických lídrů, resp. hesel a poutačů jednotlivých stran a hnutí. Na příklad dlouhodobě užívané nosné heslo „Máme řešení“ je produktem chorého mozku, není-li doprovázeno jeho obsahovým zaměřením, smyslem a podstatou, předpokládanými formami a metodami dosažení. Znamená to, že dokonce ani doplnění hesla o odpověď na otázku „jaké?“, z něho nedělá účinný nástroj politické propagandy. Naznačuje se tím, že existuje skupina lidí s nějakými vyššími vědomostmi, zkušenostmi, moudrostmi, které je předurčují vést a definovat zájmy lidu lépe, než lid sám. Jistě se můžeme odvolávat na Platóna, kterého elitářství dovedlo až k antidemokratickému závěru, že absolutní moc by se měla svěřit Strážcům. Někteří další myslitelé se pokoušeli nalézt rovnováhu mezi touhou po samosprávě a potřebou moudré vlády. Například J.S. Mill to odůvodňoval tím, že vzdělanější a zkušenější mají hodnotnější politické názory. Nemá právě v tomto názoru svůj ideový původ iluze o Senátu jako pojistce demokracie a korektora extrémních iniciativ? Obdobně tomu je i s funkcí presidenta republiky a snahou neustále posilovat jeho politické i rozhodovací kompetence.

Rozhodovat o veřejném zájmu z centra v sobě obsahuje vážný prvek nejistoty, nestability, rozpornosti zájmů, kdy zpravidla vítězí názor centra, který má jednak přednost v analýze zdrojů a možností tvorby a realizace zájmů, jednak v konfrontaci mocenských sil. Dokonalý zmatek do tohoto stavu vnáší byrokratizace volebního systému a postavení politických stran a hnutí v nich. Příkladem může být způsob volby poslanců a

jejich odpovědnost před voliči na jedné, a členy strany či hnutí na straně druhé. Komu odpovídá poslanec? Stanovám strany, nebo Ústavě republiky?⁵

Z uvedeného plyne, že ve společnosti neexistuje nějaký universální, sjednocující zájem (snad s výjimkou obecné touhy lidstva po míru). Třídní boj, mám-li použít tento pro mnohého zprofanovaný, nicméně racionální a vše vyjadřující pojem, je právě odrazem střetu a konfrontace zájmů různých slupin obyvatelstva, potvrzující tak brilantní a výstižnou myšlenku B. Engelse o ekonomických vztazích projevujících se v podobě ekonomických zájmů. S jistou nadsázkou lze tvrdit, že jednotlivé modely demokracie jsou de facto podmíněny právě tím, čím zájem mají hájit, v jakých podmínkách a za jakých podmínek. Nelze se proto divit, že v různých částech světa nabyla demokracie různé podoby a přizpůsobila se širokému spektru ideologických a politických premis a požadavků. Soudobá politika fakticky nezná a nemá nějakou universální, integrující koncepci demokracie. Politické hádky o podobu demokracie tak vlastně nemají cenu, neboť jsou pouze reflexí ekonomických zájmů konkrétní politické skupiny, vrstvy, třídy. Obdobně je nesmysl volání po demokracii např. „německého stříhu“ v situaci odlišné podoby hospodářského a sociálního mechanismu a ekonomických, sociálních i kulturních zájmů lidu.

Demokracie a relativní pravda

Připomeňme si, že demokracie je současně cílem i prostředkem. „Jako cíl sám o sobě ztělesňuje výhody lidové samosprávy, osobní autonomie a nadřazenosti kolektivních zájmů nad skupinovými. Jako prostředek sám o sobě je demokracie prostě způsob řešení politických sporů. Jedná se vlastně o řešení konfliktů rozptylováním politické moci uvnitř společnosti, přičemž větší skupiny a zájmy dostávají jisté slovo v záležitostech vlády“⁶. Přitažlivost demokracie je v tom, že podporuje diskuzi, kompromis, konsensus a tím pomáhá předcházet nepokojům s násilím. V poslední době je ale stále zřejmější, že tento „demokratický háv“ nad třídně a dramaticky zájmově roztržštěným světem je plíživě zaměňován svérázným politickým terorismem jako specifickou formou násilí (bliže viz práce S. Huntingtona a F. Fukuyami).

Politici jako virtuální nositelé a ochránci demokracie mají problém s tím, jak si zachovat tvář ochránce lidských práv, hodnot a svobod, frekventovaných zejména v předvolebním

⁵ Zajímavé je, že obdobně uvažoval například V. I. Lenin, byť na zcela jiném základě. Obával se totiž, že pracující masy nebudou schopny rozeznat své pravé zájmy kvůli vlivu buržoasní ideologie. Dělníci oprávněně usilují o zvýšení mezd, zkrácení pracovní doby, o lepší pracovní podmínky. To je vše pravda. Nicméně si musíme uvědomovat, společným jmenovatelem všech zvedených a dalších v zásadě sociálně ekonomických požadavků je kapitalistický systém, který je odstranitelný pouze revoluční cestou. To si uvědomuje jen politicky nejvyspělejší část dělníků, kteří pochopili marxistickou teorii. Z toho dovozoval potřebu „avantgardní strany“, povolání mj. k tomu, aby definovala zájmy proletariátu. Riziko tohoto názoru je v tom, že zakládá faktickou nerovnost mezi pracujícími a vede k nežádoucímu elitářství.

⁶ HEYWOOD A., tamtéž, str. 273

období v konfrontaci s realitou a možnostmi společnosti. Je to bolestný střet s realitou uvážíme-li, že stále ještě existují bytosti, které svá snažení myslí vážně a upřímně usilují o zlepšení stavu. První věcí je, zda jejich představy korespondují se zájmy a potřebami lidu. Druhou je realita a reálnost slibů (volebních programů, stranických hesel, zbožných přání a příslibů). Třetí věcí je, nakolik tezím, slibům a frázím sami politici věří. Tato „vulgarizace“ politiky je stále zřetelnější a pronikající do nejhlubších zákrytů demokracie s cílem ji devalvovat.

Podezření, že politici mají sklony ke lhaní, je staré jako politika sama. Přesto, je-li politik při lži přistižen, či dokonce koná-li v rozporu se zákonodárstvím své země (špičkou našeho ledovce je premiér Babiš), následky jsou často zoufalé zejména v demokratických zemích. Protože cestou, jak se politika rychle a definitivně zbavit, je dokázat mu, že lhal. Jenže, co to je vlastně lež v demokracii? Mnohé causy z dějin naší politiky a justice ukazují, že stejně jako pravda je i lež relativní a fatálně odvislá od názorového, ideového a politického postoje hodnotitele. To je viditelné například při odvolacích procesech, kdy soudci za stejných podmínek při stejných důkazních prostředcích často dospívají k odlišným ba i konfliktním závěrům (známý případ dvou soudců s třemi názory).

Jak se stavět například k vystoupení ministra financí, který údajně na základě milných či neúplných podkladů sdělí veřejnosti zkreslené údaje o vývoji národního hospodářství, které jsou základním východiskem pro volbu strategie hospodářské politiky firem a rozhodování domácností? Nebo k měnícím se tvrzením ministrů zdravotnictví o prevenci a důsledcích koronavirové epidemie, což sebou nese vysoké riziko zhoršování zdravotního stavu populace a mimořádné finanční zatížení české ekonomiky? Je to lež vědomá a cílená? Nebo lež „v dobré víře“? Známe řadu případů, kdy informace předaná veřejnosti v tzv. dobré víře uklidnit veřejnost vyvolala reakci, s jejímiž negativními dopady se setkáváme často i po několika letech. Lze vůbec v době internetu falešným, zkresleným či zmanipulovaným informacím zabránit? Nebyla by případná cenzura, která ostatně již dnes v mnoha směrech vstupuje do naší informační sítě rozhodujícím prvkem drolení demokracie? Může být byt dobře míněná lež v demokracii přijatelná? Z principu demokracie to je vyloučeno a to ve všech jejích podobách.⁷

Bez ohledu na to, z jakých pozic určitý problém posuzujeme a hodnotíme, v jakém demokratickém prostředí se nalzáme, platí zásada, že důvěra je pro politiky životní komoditou.

⁷ Pravděpodobně nejzávažnější lež, ohrožující světový mír a dlouhodobě rozkolísané jistoty, s nimiž se dosud svět zcela nevyrovnal, jsou lži prezidenta Bushe staršího, a premiéra Blaira ohledně situace na Blízkém východě. Jde o neexistující důkazy pro tvrzení šířené hrozby o tom, jaké nebezpečí irácký prezident Husajn pro svět údajně představuje.

Když se jednou ztratí, těžko se znovu získává. Jeho selhání se samozřejmě může týkat řady politických i mimopolitických prohřešků minimálně mravního charakteru. Jak se s konkrétním pochybením, nesprávnou informací či vědomou lží politik vyrovnává je velmi variantní a svědčící o jeho cti, zásadách, politickém a mravním založení (celou škálu reakcí, od trvání na lži přes hloupý alibizmus po čestné přiznání selhání a odchod z veřejného života předvedli například ve věci akademických titulů politici Benda, Chovanec, Kalvoda, Křeček a další, kteří svou reakcí na profláklou manipulaci s tituly jasně ukázali, jaké je jejich pojetí demokracie, morálky a osobní odpovědnosti.

Pro úplnost třeba uvést, že člověk - politik - nemusí být lhářem, aby důvěru ztratil. Stačí, že se objevují mráčky pochybností. Ve skutečnosti se politikova pověst může pošramotit, i když nikdo o pravdivosti jeho prohlášení nepochybuje. Stačí, aby si lidé mysleli, že se je snaží oklamat, anebo že problém sám nemá dostatečně ujasněn. Leader, zejména politický, může říkat pravdu a nic než pravdu, byť menší, než celou pravdu, a přesto mu lidé mohou věřit. Jenže když politik jednou důvěru ztratí, lidé mu nebudou věřit, i kdyby pravdu mluvil. Je paradoxem naší demokracie, že mnohokrát usvědčený a soudně stíhaný expremiér Babiš je stále pro většinu české populace důvěryhodným politikem.

Demokracie v období nejistoty

Demokracie je úzce spjata se svobodou. Fysickou i duchovní jako jejími nejvyššími atributy. Jde o svébytný dialektický vztah: racionální cestu do neznáma, do nejistoty a nebezpečí. Současně jde o rozumové, uvědomělé úsilí o svobodu a bezpečí sui generis. Znamená to, že lidstvo je schopno trvat na svobodě i v nebezpečí. Vyžaduje to ovšem silný ideový náboj. Svoboda vždy znamená žít s rizikem, není-li však zajištěna bezpečnost, riziko představuje jen hrozby, nikoli příležitost. Platí, že bez zajištění základní bezpečnosti k žádnému trvalému pokroku směrem demokratickému řádu, resp. k jeho upevnění a rozvoji nedojde. To platilo pro Afganistan, Irák, to platí pro Severní Koreu, Kubu, Mali a další ekonomicky, sociálně a politicky rozvrácené státy. Aktuálně zřejmě nejsilněji a největšími riziky pro Rusko - Ukrajinský válečný konflikt, o němž lze hovořit jako o nejnebezpečnějším bezpečnostním riziku od 2. světové války. Je symptomatické, že Putin i Zelenskyj při posilování svého uměle vytvářeného kultu osobnosti přestávají, byť i jen symbolicky, hovořit o demokracii a plně přecházejí na totalitní teroristickou a diktátorskou rétorikou spojenou s mimořádně silnou cenzurou a účelovostí.

Všeobecnou životní nejistotu ovšem nezesilují jen bomby a vzájemné vyvražďování. Postupně zakořeňuje povědomí o tom, že nebezpečí pro budoucnost lidské společnosti a její demokratický charakter založený na svobodě, toleranci a obraně

humanismu, lidských práv se v rostoucí míře odvíjí od globálního oteplování, devastace životního prostředí, „zeleného údělu“. Ekologické otázky přestávají být kabinetními diskuzemi a fantasiemi chmur a zmaru. Obdobně tomu je s růstem negativního vývoje a důsledků sociálních změn. S rostoucí naléhavostí slyšíme tikot demografických časovaných bomb. Přetrvávající populační exploze v některých částech třetího světa a ohromujícího tempa stárnutí ve vyspělých státech. Co to bude znamenat pro sociální politiku? Jak postihne masová migrace kulturní dědictví jednotlivých zemí? Zvládne Západ invazi běženců z Afriky a Asie? Nakolik se tato invaze projeví v ataku na základní lidská práva, na existenční principy euroamerické civilizace, na demokratické uspořádání Evropy? Za jakou cenu a s jakými oběťmi? Která z typů demokracie překoná útoky na ni samou?

Kromě humanitárních hodnot, lidských práv a svobod zde existují neméně podstatné otázky široce rozšířeného pocitu pulsující a proměnlivé hospodářské nejistoty. Svatým grálem se pro vládní činitele stal ukazatel hrubého domácího produktu, služebního a zneužívaného mj. pro obelhávání a uklidňování veřejnosti. Ve skutečnosti je tento ukazatel svou interpretací nejzřejmějším a nejnebezpečnějším produktem lži establishmentu vůbec. Především proto, že pranic nevyovídá o reálném stavu ekonomiky, naopak ji účelově zkresluje například propagandou fiktivního růstu při opomíjení kvalitativních ukazatelů růstu, očištění od inflačních trendů apod.

Přitom pouhé letmé pohlédnutí na reálné ekonomické výsledky, ba dokonce pouhá ekonomická logika opírající se o ekonomické zákony a jejich aplikaci v ekonomické praxi usvědčuje vládu z falsifikace reálně dosahovaných ekonomických výsledků, jejich zkreslování a účelové interpretace. Miliony lidí se kromě obav o svou osobní bezpečnost strachují o svou práci, existenční jistotu. Aktuální palivová a energetická krize s pravděpodobnými brutálními dopady do nákladů na bydlení a celé produkce potravinářského průmyslu hrozí přerůst v nejhorší krizi od pádu bipolárního světa vůbec. V této situaci se vláda České republiky chová jako neodpovědný fracek bez odpovědnosti a za cenu dlouhodobého zadlužování budoucích generací, nesystémových a ad hoc prováděných zpravidla nijak účinných opatření. Veřejnost si je toho obecně vědoma, nicméně zatím proti tomuto flagrantnímu porušování demokratických zásad nedokáže účinně vystoupit.

Tyto a další příklady prokazují, že nejznepokojivějším aspektem dnešního života s nejistotou může být rozmanitost jejích zdrojů a příčin, a že nekomplikovaná vysvětlení a jednoduchá řešení neexistují. I často užívaný recept „boje proti terorismu“ neodpovědně zjednodušuje složitější jev.

Co máme dělat? Především řídit se rozumem a s ním se vypořádat s nejistotami. To v mnoha případech si vyžádá drastická opatření, zejména v naší fyzické bezpečnosti, To je ostatně dlouhodobě základní funkce, kterou jsme delegovali na

právní a zastupitelské orgány v rámci demokratické dělby práce mezi jednotlivými druhy mocí. Nicméně přes nezbytnost a prioritu fyzické bezpečnosti je však významné akcentovat a střežit i druhou stranu problému, totiž že nejde pouze o bezpečí, ale i o svobodu.

Dohled nad bezpečnostními opatřeními, která omezují naši svobodu, vnášejí do života důstojnost a toleranci jako prvky stejně významné jako fenomén ochrany člověka. Přitom tyto kontrolní mantinely mohou mít různou podobu nejen podle konkrétně historických podmínek. Jednou stránkou je zavést represivní a ochranná opatření jako přechodná, např. tím, že nové zákony a normy budou doplněny doložkami omezujícími jejich trvání. Musí však platit primární zásada demokracie, že totiž bezpečnost musí být podřízena právu tak, aby byl eliminován prostor pro případné vytěsňování a ničení liberálního řádu.

Druhým požadavkem je, abychom se lépe zaměřovali na sledování budoucnosti. Zejména nemusíme čekat až k ekonomickým, ekologickým a kulturním katastrofám dojde, vidíme-li (máme-li kvalitní futurologické vize), že se blíží. Řešení krizového stavu světového klimatu je naléhavý úkol již dnes bez ohledu na to, že Nizozemí dosud nebylo zalito vodami Severního moře. Za třetí je nutno vzkřísit to, co lze nazvat ostrovy bezpečí. Jde o tvorbu relativně bezpečných místních společenství, malých společností, sdružení lidí. Tyto ostrovy by působily ve volném globálním prostředí jako modely pro ostatní. Jejich hlavním krédem a smyslem by bylo prokázat, že bezpečnost lze zajistit i bez ztráty či omezení svobody. Lidstvo jako celek zákonitě musí jít vpřed cestou do neznáma, nejistoty a nebezpečí. Má však též dost síl a prostředků, jak riziko neznámého omezit. Dnešní nestálost je neobvykle rozmanitá a dalekosáhlá. Lidský život ve srovnání s tím je méně variabilní a více determinován. Zatím dost opomíjenou tendencí jeho vývoje je snaha po unifikaci lidského žití.

Široce rozšířený pocit nejistoty vždy prospíval falešným modlám. Čelit se jim dá jedině činným úsilím, které se vypořádá s riziky kolem nás. Společným jmenovatelem je touha, potřeba a důvěra v žití s nejistotou ve svobodě.

Demokracie v České republice

Jak aktuálně vypadá demokracie a její uplatňování v České republice nahlíženo prismatem jejího klasického pojetí? Základní tezí je, že kráčí svou vlastní cestou, která není nikde přesně vymezena. Obecně by bylo možno říci, že její kontury vymezuje Ústava ČR a doprovázející Listina základních práv a svobod. Dlouhodobé zkušenosti ukazují, že toto vymezení již neodpovídá rozhodujícím potřebám a požadavkům společnosti. Práva a povinnosti občanů jsou stále více rozměňována a deformována, ústavní činitelé denně interpretují a užívají i nejzákladnější demokratické principy účelově, ve vlastním zájmu. Příkladem nade vše výmluvným je pokus o nastolení

režimu osobní moci prezidenta republiky, chybějící institut referenda a flagrantní kumulace moci výkonné a zákonodárné s jednoznačnou snahou „postátnit“ i ústavně nezávislou moc soudní. Strategickým cílem je evidentně snaha maximálně omezit přímou demokracii protlačováním a prosazováním demokracie nepřímé, navíc modifikované důrazem na formální stránku rozhodovacích procesů a většinově též pouze formálním akceptováním a respektováním demokratických principů.

Připomeňme si, jak „otec“ demokracie Aristoteles definoval základní vlastnosti demokracie. Primárně se shoduje s Platónem, když za hlavní princip demokracie pokládá svobodu. Tu charakterizuje dvěma základními principy: každý jedinec střídavě vládne a je ovládán, každý žije, jak chce. Shodně s uvedeným Aristoteles definoval základní vlastnosti demokracie.

Ve většině politických rozhodnutí má svrchovanou pravomoc „hlas lidu“, lidové referendum, masová lidová shromáždění, nikoli úřady. Soudní tribunály jsou sestaveny z členů obce či jejich zástupců. Všichni občané volí úředníky, kterými se mohou stát všichni občanů. Všichni vládou střídavě nad druhými. Většinu úřadů smí občan obsadit jen v jednom volebním období. Volební období netrývají dlouho. Uchazeči o veřejný úřad jsou nominováni losem s výjimkou úřadů, kde je vyžadována odbornost. Pro výkon funkce v úřadu nesmí existovat majetkový cenzus. Členství v úřadech, lidovém shromáždění či soudu má být honorováno platem.

V České republice jsou tyto principy na centrální i komunální úrovni užívány jen sporadicky při řešení lokálních problémů ovlivňujících život či perspektivy rozvoje obce, na centrální úrovni především chybí ústavním pořádkem požadovaný zákon o obecném referendu. Občané jsou ve výkonu svých práv degradováni na voličskou masu bez reálné možnosti měnit v průběhu volebního období vládní strategii i taktiku čerpání a uplatňování moci relativní většinou. Z pohledu demokratických principů je trvalou ostudou politických sil, že např. o vstupu do NATO, jednom z nejzávažnějších rozhodnutí v moderních dějinách státu s nedozírnými možnými důsledky pro samostatnost a samotnou existenci státu rozhodla poslanecká sněmovna a nikoli lid. Druhou ostudou právního pořádku u nás je anabáze s vytvořením druhé komory parlamentu. Třetím kolapsem naší demokracie je kumulace funkcí rozporná s jejich suverenitou představovanou např. v pojetí Montesquieua. Obecně rozšířeným nešvarem s často až protiústavními důsledky je elasticita v pojetí práv a svobod, například podle článku 11 Listiny základních práv a svobod o stejném právu vlastnit majetek (včetně jeho zákonné ochrany), resp. článku 17 o ústavní garanci práva svobodně vyjadřovat své názory.

Vybraná literatura k tématu:

ARISTOTELES: Politika

CABADA, KUBÁT, MICHAL: Úvod do studia politických věd

DAHRENDORF Ralf: Pokoušení nesvobody

HEYWOOD Artur: Politické ideologie
Politologie

LOCKE John: Druhé pojednání o vládě

MACHIAVELLI Niccolo: Vladař

MILL John: Úvahy o vládě ústavní

PLATÓN: Ústava

ÚSTAVA České republiky

VÍTEK Miloš: Evropské politické myšlení

Ing. Mgr.
Ladislav Šafránek
CSc, MBA

Praha, 17. 5. 2022